

ARUZ VE ARUZ EĞİTİMİNE YÖNELİK

UYGULAMA ÖNERİLERİ

Tacettin ŞİMŞEK*

Özet

Aruz, Türk şiirinde bin yıldan beri kullanılan bir vezindir. Edebiyat ders kitaplarında aruzla yazılmış şiirlere yer verilmesi, bu vezin üzerinde durmayı zorunlu kılmaktadır. Ancak liselerimizde aruz, ezber yoluyla öğretilmeye çalışılmaktadır. Oysa kalıpları ezberletmek yerine, aruzun ritmini kulaktan duyurma yöntemi uygulanmalıdır. Türk şiirinde en fazla kullanılan birkaç kalıp üzerinde yapılacak sesli alıştırmalarla aruzun ritmi öğrenciye sezdirilebilir. Bu yazıda, Türk şiirinde en çok kullanılan kalıplar özetlenmiş, ardından kulak yoluyla aruz eğitimi için seçilmiş alıştırmalar örnekleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Aruz, eğitim, şiir, müzik, ritm, alıştırmalar

Giriş

Türkiye’de tartışmakla bitirilemeyen demirbaş konular vardır ve aruz bu konulardan yalnızca biridir. Bunda aruzun karşısında yer alanlar kadar, aruzu korumaya çalışanların da katkısı vardır. Aruza karşı çıkanlar, aruzu bilmeme hakkını da savunurlar. Sahiplenme konumunda olanlarınsa aruzun alay malzemesi yapılması karşısında yapabildikleri fazla bir şey yoktur. Aruzu, ona karşı olanların da anlayabileceği tarzda anlatabilmek, hatta sevdirebilmek, oldukça zor görünüyor. Çünkü bahsi geçen tavır, bilgiye ve deneyime dayalı bir karşı çıkış değil, ön yargının dayattığı bir inkârdır.

Okullarımızda vezin bilgisinin, özellikle aruz öğretiminin ezbere ve zorlamaya dayalı olduğu yaygın bir kanıdır. Bilmeden ve sevmeden, sadece kalıp adlarını ezberletmekle öğrenciye vezin öğretmiş olmuyor, aruza dolayısıyla şiire ve edebiyata yönelik korkuyu körüklüyoruz. Kolaylaştırmayan, zorlaştıran bir anlayışla edebiyatı sevdirmek mümkün değildir.

Şairler dahil, şiirle doğrudan ya da dolaylı olarak uğraşan insanların yüzde kaç aruz kalıplarını kulaktan işiterek ayırabilir ve örneğin tefle aruz ritmi tutabilir? Yalnızca aruz için değil, hece vezni için de durum farklı değildir. Halk ozanları hariç, yüzde kaçımız kulaktan duyarak, parmak hesabı yapmadan bir şiirin hangi hece kalıbıyla yazıldığını söyleyebilir?

Bu yazıda sözü edilecek yöntem, aruz derslerini sıkıcı olmaktan kurtarma ihtiyacından doğdu. Herhangi bir vesileyle aruzdan söz edecek insanlar, bu güçlüğü yenecek başka özgün yöntemler geliştirebilirler. Edebiyat öğretmenleri, alanları gereği çok sık muhatap oldukları “*Mef’ûlü nedir?*”, “*Fâilâtün ne demek?*”, “*Mefâilün ne anlama geliyor?*” soruları karşısında, söz konusu ibarelerin anlamsızlığını vurgulamak için başka heceler sıralayabilirler. Hatta bu ibareleri popüler isimlerden seçerek genç beyinlerin ilgisini daha uyanık tutabilirler:

Mef’ûlü: *Yüz yirmi, Osmanlı, güldeste, Isparta, Cimbomlu...*

Mefâilü: *Bebek yüzlü, kitap kurdu, Gümüşhane, Halil Mutlu, Fenerbahçe...*

Feülün: *Otuz beş, Müdür Bey, Şener Şen, Trabzon, Beşiktaş...*

Fâilâtü: *Yirmi altı, termometre, Şanlı Urfa, Şemsi Belli, Malkoçoğlu...*

Fâilâtün: *Yirmi beş bin, Mehmet_Âkif, Bamsı Beyrek, Gaziantep, Aytaç_Arman...*

Fâilün: *Yirmi beş, Kırşehir, sevgilim, sûzinâk, Can Yücel...*

Feilâtün: *Yedi yüz bin, Dede Korkut, Deli Dumrul, kara gözlüm, Zühal_Olcay...*

Mefâilün: *Sekiz yüz bin, Bayındır Han, Necip Fazıl, Salâh Bırsel, Cüneyt_Arkın...*

Mefâilün: *Otuz sekiz, Palandöken, döner kebab, Diyarbakır, Kemal Sunal...*

Müstef’ilün: *Seksen sekiz, Namık Kemal, Belgin Doruk, Türkân Şoray, Fatih Terim...* gibi.

"Türk Dili ve Edebiyatı Programı"nda Vezin Öğretimi

Yeni hazırlanan *Türk Dili ve Edebiyatı Programı*'nda 9. Sınıfın II. Ünitesi *Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler (Şiir)*'e ayrılmıştır. Ünitenin “Şiir İnceleme Yöntemi” başlığı altında da *Şiirde Ahenk (Ses ve Ritm)* üzerinde durulması istenmektedir. Program dikkatle incelendiğinde, şiir inceleme çalışmalarının uygulama ağırlıklı ve bütünüyle öğrenci merkezli olduğu görülecektir. Vezin alıştırmaları da öğrenci merkezli olarak yürütülecektir.

Şiir incelemelerinde vezin öğretimine hazırlık olması bakımından öğrencilere meselâ Tevfik Fikret, Necip Fazıl ve Cahit Külebi'nin yağmur temalı şiirlerinden birer bölüm okutulur. Aralarında ritm bakımından nasıl bir fark olduğu sorulur.

Yağmur

Küçük, muttarid, muhteriz darbeler

Kafeslerde, camlarda pür-ihizâz

Olur dem-be-dem nevha-ger, nağme-sâz

Kafeslerde, camlarda pür-ihizaz,

Küçük, muttarid, muhteriz darbeler...

Sokaklarda seylâbeler ağlaşır,

Ufuk yaklaşır, yaklaşır, yaklaşır... (Tevfik Fikret, 1985, 240; Parlatır-Çetin, 2004, 345)

Bu Yağmur

Bu yağmur, bu yağmur, bu kıldan ince,

Nefesten yumuşak, yağın bu yağmur.

Bu yağmur, bu yağmur, bir gün dinince,

Aynalar yüzümü tanımaz olur... (Kısakürek, 2001, 300)

Yağmur

Yağ hay mübarek

Şarıl şarıl,

Yıka taşları toprakları

Tarlalar yeşerinceye dek... (Külebi, 2001, 34)

Tartışma amacıyla sorular çoğaltılır: Şairlerin sözcükler ve dizeler yardımıyla yağmurun sesini duyurmak istediğine ilişkin neler söylenebilir? Yağmurun yağışı ile şiirlerin duyurduğu ses arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Örneğin Tevfik Fikret'in şiirinde sözcüklerin iki (*küçük, olur, ufuk*), üç (*muttarid, muhteriz, darbeler, camlarda, dem-be-dem, nevha-ger, nağme-saz,*

ağlaşır, yaklaşır), dört (*kafeslerde, pür-ihlizaz, sokaklarda seylâbeler*) heceli olması ve bir düzen içinde sıralanması, yağmur damlalarının düşüşü konusunda bize neler düşündürür? Konu ile biçim arasında nasıl bir ilişki vardır?

Necip Fazıl'ın dördlüğünde “*bu yağmur*” tamlamasının dört kez tekrarlanmasının rastlantı olup olmadığı sorulur. Öğrencilerin süreklilik kavramı üzerine düşünceleri sağlanır. “İkişer hecelik (*yağmur, kıldan, ince, yağın, olur*), üçer hecelik (*nefesten, yumuşak, aynalar, dinince, yüzümü, tanımaz*) sözcüklerin kullanılması yanında tek hecelik sözcüklere de (*bu, bir, gün*) yer verilmesi nasıl bir yağışı düşündürmektedir?” sorusuna cevap aranır.

Cahit Külebi'nin şiirinden alınan dördlükte “*şarıl şarıl*”, “*taşlar*”, “*yeşer-*”, “*taşı-*”, “*yeşillik*” sözcükleriyle “*mübarek, dek*” sözcükleri arasındaki ses benzerliklerine dikkat çekilir. Bununla şairin neyi sezdirmek istediği irdelenir.

Öğrencilerden, şiirlerin sezdiği ritme uygun olarak salınmaları ve şiirlerdeki söz dizisiyle yağmurun yağış temposu arasında ilişki kurmaları istenir. Tevfik Fikret'in şiirinde şöyle bir ritmi duyup duymadıkları sorulur: “*Tekirdağ, Trabzon, Kilis, Van, Tokat*”, “*Necâtî, Fuzûlî, Hayâlî, Nedim*”, “*Adalet, siyaset, hamaset, gurur*”, “*Muzaffer, Müzeyyen, Süleyman, Sezen.*” En son yapılacak iş, şiirin vezninin “*Feûlün feûlün feûlün feûl*” olduğu söylemektir.

Şiirde bu özellikleri keşfetmenin bize neler kazandırabileceği tartışılır. Dizeyi kurarken sözcükler ve sesler üzerinde şairin en ince ayrıntıya kadar düşündüğü ve işi rastlantıya bırakmadığı hatırlatılır. Vezin öğretiminin öncelikle sanat eserinde tesadüflere yer olmadığı konusunda ufkumuzu açacağına, düzen fikri ve becerisi kazandıracağına dikkat çekilir. Türk şiirinde kullanılmış vezinlerden biri olan aruzun da bir ritm aracı olduğu vurgulanır.

Yeri gelmişken şiirin önce ses olduğu ve uyandırdığı ses imajıyla çağrışımlara imkân verdiği tespitine kulak verelim: “*Örneğin, Bakî'nin 'Nâm u nişâne kalmadı fasl-ı bahardan' diye başlayan gazelini, iyi okuyan birinden dinleyen bir kimseyi artık şu konuda ikna etmeye gerek kalmaz: Sonbahar rüzgârının inlemesi, yere düşmüş yaprakların hışırtısı, ölümle yüz yüze gelen bir ruhun feryatları ve iç çekişleri, kelime ve tamlamalardaki sesle çok büyük bir kuvvetle, dolaysız bir biçimde iletilebilir.*” (Andrews, 2000, 214)

Türkçede Çok Kullanılan Aruz Kalıpları

Halûk İpekten 61 şairin Divan'ını inceleyerek, Türk şiirinde aruz veznine ait kalıpların kullanım sıklığını araştırmış, toplam 39 kalıptan Türk şairlerin en çok kullandığı kalıpları tespit etmiştir. İncelemeye göre, XV. yüzyılın ortalarından itibaren şairlerimizin en çok şiir söyledikleri aruz kalıbı, *Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün*'dür (İpekten, 1999, 277).

İpekten'in hazırladığı çizelgeye dört şairi ilâve ederek değerlendiren Mustafa İsen, Türkçede en çok kullanılan dört kalıbı *Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün*, *Feilâtün feilâtün feilâtün feilün*, *4 Mefâilün* ve *Mefûlü fâilâtü mefâilü fâilün* şeklinde sıralar ve bu dört kalıbın Türk şiirindeki kullanım yüzdesini % 69,5 olarak tespit eder. Türk şiirinde en fazla kullanılan kalıplar,

kalıpları birinci derecede kullanan şairler ve kalıpların kullanım yüzdeleri aynı tabloda birleştirilebilir.

Tablo 1. Türk şiirinde en fazla kullanılan aruz kalıpları

(Tablo ile ilgili notlar: 1. Tablo, İpekten ve İsen'in sunduğu verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır. 2. Parantez içindeki rakamlardan ilki şairin kaleme aldığı toplam şiir miktarını, ikincisi de o kalıpla yazdığı şiirlerin adedini bildirir. 3. *Vasfî*, 1 ve 2; *Şehrî* 1 ve 6 numaralı kalıpları eşit oranda kullandıklarından tabloda ikişer kez yer almışlardır. 4. *Neşatî* mahlasının tabloda üç kez yer alması, şairin 1, 2 ve 4 numaralı kalıpları eşit oranda kullanmış olmasındandır. 5. *Ümmî Sinan*'la ilgili bilgi "Bilgin, 2000, 32"den alınmış; Tefvik Fikret, Mehmet Âkif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Mithat Cemal Kuntay, Ahmet Haşim ve Faruk Nafiz Çamlıbel tabloya tarafımızdan ilâve edilmiştir. Adı geçen şairlerin en çok kullandıkları kalıplar ileride tablolar hâlinde ayrıca verilecektir.)

Böylece Türk şiirinde en fazla kullanılan 12 kalıp ortaya çıkmış olmaktadır. İsen, bu tablonun aşağı yukarı XVI. yüzyıl başlarında teşekkül ettiğini ve zaman içinde fazla bir değişiklik göstermediğini belirtir (İsen, 1997, 443-452).

Söz konusu tablodan hareketle şu sonuçlara ulaşılabilir: Çok kullanılan vezinlerden *Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün* kalıbı, her yüzyılda giderek artan bir seyir izlemektedir. *Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbı, XVI. yüzyılda zirveye çıktıktan sonra takip eden iki yüzyılda ciddî sayılabilecek oranda bir düşüş göstermiştir. *Feilâtün feilâtün feilâtün feilün* kalıbı ise, hemen her yüzyılda aynı oranda istikrarlı olarak kullanılmıştır (Şafak, 1994, 13).

16. yüzyıl, Osmanlı'nın hem devlet geleneğinde, hem de bilim ve sanat alanlarında ulaştığı zirveyi temsil eder. Dolayısıyla *Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün* gibi güç, ihtişam ve hareket izlenimleri bırakan bir kalıbın bu dönemde zirveye çıkmış olması tabii bir sonuçtur. İhtişam, kendini ifade edecek sesi aramış ve bulmuştur. Bu kalıbın sonraki iki asırda düşüş göstermesi, otoritenin çözümlüğü ile yakından ilgilidir. Siyasal hayatta olduğu gibi toplumsal ve bireysel çerçevede de bir şeylerin değişmeye başladığının göstergesidir.

15. yüzyıldan itibaren Türk şiirinde en çok kullanılan ilk üç kalıpta (*Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün*, *Feilâtün feilâtün feilâtün feilün*, *4 Mefâilün*) düzenli ritmik bir ses esastır. Bunu fetih düşüncesini yaşama tarzı hâline getirmiş bir kavmin sesi olarak yorumlamak mümkündür. Söz konusu kalıpların duyurduğu sesi taklit etmeye çalışalım:

Beş sekiz beş / beş sekiz beş / beş sekiz beş / beş sekiz

Yedi beş beş / yedi beş beş / yedi beş beş / yedi beş

Sekiz beş beş / sekiz beş beş / sekiz beş beş / sekiz beş beş

(/) işareti durak yerlerini göstermektedir. Buna göre okunduğunda, mekânı dolduran nal seslerini, mimarîye şekil veren çekiç seslerini ve mehter müziğinin ritmini duymak, savaş meydanlarının hareketli ortamını sezme mümkündür. Tercih edilen vezinlerin milletin yaşadığı

tarihî macera ile de çok yakın ilgisi vardır. Örneğin Servetifünûn dönemi şiirinde böyle bir sesi duymak mümkün müdür?

Yukarıda özeti verilen listeye Tanzimat'tan sonraki şiirimizde söz konusu kalıpların ne oranda ilgi gördüğünü araştırarak eklemek, ortaya ilginç bir tablo çıkarabilir. Bu bize, dönemlerin, çağların sesini; yaşanan tarihî tecrübenin ve sosyal hayatın yansımalarını verebilir. Örneğin Namık Kemal, Tevfik Fikret, Mehmet Âkif, Yahya Kemal, Mithat Cemal, Ahmet Haşim ve Faruk Nafiz üzerine yapılacak bir vezin çalışması bile önemli ipuçları verebilir. Kadroya Bekir Sıtkı Erdoğan, Mehmet Çınarlı gibi günümüz şairleri de eklenebilir. Kastettiğimiz, ferdî düzeye yansımış hâliyle bir çağın, bir dönemin, bir uygarlığın sesini duyabilmektir. Biz, öncelikle ilâve olarak yedi şairin kullandığı aruz kalıplarından yola çıkarak bazı sonuçlara ulaşmaya çalışacağız.

Namık Kemal'den Faruk Nafiz'e Aruz

Türk şiirinde içerik değişimi Tanzimat'la başlasa da, bu dönemin ritm duygusu, Divan edebiyatının yansımasıdır. Örnek olması bakımından Namık Kemal'in (1840-1888) manzumelerine bakıldığında, Divan şiirinde en fazla kullanılan kalıplarla karşılaşılır; imparatorluk döneminin hâkim sesi ve bu sesin ritmik yansımaları duyulur. Namık Kemal'in sesi, son nesline mensup bulunduğu imparatorluk tecrübesinin sesi; konusu, çağın getirdiği yeni değerlerdir. Onu eski edebiyattan ayıran, şiirlerine hakim olan ritm değil, bu yeni içeriktir (Kortantamer, 1993, 245-271).

Namık Kemal'e ait “*Biz ol nesl-i kerîm-i dūde-i Osmâniyânız kim / Muhammedir ser-â-pâ mâyemiz hûn-ı şhadetten*” (Göçgün, 1999, 8) beyti ile Bâkî'nin “*Mükedder kılmasun gerd-i küdüret çeşme-i cânı / Bilürsin âb-ı rûy-ı mülket-i Osmâniyüz cânâ*” (Küçük, 1994, 109) beyti karşılaştırıldığında vezin ve sesin aynı olduğu görülecektir. Fark, Namık Kemal'in beytinin alındığı şiirin hürriyet teması çevresinde söylenmiş olmasıdır. Namık Kemal, aruzla yazdığı 386 şiirde on altı farklı kalıp kullanmıştır. Şairin en fazla kullandığı kalıplar, klasik dönem şairlerinin tercihleriyle neredeyse örtüşür.

Tablo 2. Namık Kemal'in kullandığı aruz kalıpları

(İncelemede “Göçgün, 1999” esas alınmıştır.)

Tevfik Fikret (1867-1915), *Rübâb-ı Şikeste*'nin 1908 tarihli baskısındaki toplam 169 şiiri aruzun çeşitli kalıplarıyla kaleme almıştır. En çok kullanılan ilk beş kalıbı, 9 şiirle *Feilâtün feilâtün feilün* kalıbı izler. Ardından *Mef'ûlü mefâilü feûlün* kalıbı ile yazılmış 6 şiir yer

alır. *Mefâilün mefâilün feûlün* ve *Feûlün feûlün feûlün feûl* kalıplarıyla da 2'şer şiir kaleme alınmıştır.

Feilâtün feilâtün feilün, *Feûlün feûlün feûlün feûlün*, *Mefâilün mefâilün*, *Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıpları da birer örnekle temsil edilir.

Tablo 3. Tevfik Fikret'in *Rübâb-ı Şikeste*'de kullandığı aruz kalıpları

Fikret'in şiirinde frekansı yüksek kalıplara bakıldığında, ilk üçe giren kalıpların eşit aralıklı ritmik sesleri değil, yükselip alçalan ritm değerleri taşıdıkları görülür. Bu, şairin bedbinlik psikolojisiyle yakından ilgili olmakla birlikte, yaşadığı çağa, döneme ve hayata uyum sağlamada tereddütlü bir insan tavrının da sesini duyurur. Yani Fikret'in mizacında yankılanan, gerçekte bir devrin mütereddit sesidir. Fikret kararsızdır, karamsardır. Hayat karşısında dirençsizdir. Bu huzursuz mizacın, inişli çıkışlı bir ritmin aracılığıyla kendini duyurması tabiidir.

Divan şiirinde en çok kullanılan *Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün* ya da *Feilâtün feilâtün feilâtün feilün* kalıplarının duyurduğu yeknesak koşu ritmi, yerini düşe kalka yürümeye çalışan bir insanın ayak seslerine bırakmıştır. Tanzimat döneminin muhtevayı değiştirmekle beraber, Divan şiirinin ritmini taklit ettiği düşünülürse, Tanpınar'ın sözünü ettiği "medeniyet krizi" içimizin ritmini değiştirmeye başlamıştır.

Mehmet Âkif (1873-1936), *Safaha*'nda yer alan şiir, manzume ve şiir parçalarında toplam dokuz aruz kalıbı kullanmıştır. Âkif'in kullandığı vezinlerin oranı aşağıdaki gibidir:

Tablo 4. Mehmet Âkif Ersoy'un kullandığı aruz kalıpları

Yahya Kemal'in (1884-1958), *Kendi Gök Kubbemiz*'deki toplam 81 şiirinden 80'i, *Eski Şiirin Rüzgârıyla* kitabındaki 71 şiirin ise tamamı aruzla kaleme alınmıştır. Her iki kitaptaki toplam 151 şiirin kalıplara dağılımı şöyledir:

Tablo 5. Yahya Kemal'in kullandığı kalıplar

Yahya Kemal'in şiirine genel olarak daha dingin bir ses hâkimdir. O yerleşik bir hayatın ve uygarlığın sesi olma gayretindedir. İki kültür ve medeniyet dairesinin buluştuğu kavşakta Türk ruhunun kendini arama serüveni, şiire sesiyle yansır. "On yirmi / yirmi yirmi / otuz yirmi / yirmi beş." ya da "Kırk elli / elli elli / otuz yirmi / elli beş" biçiminde taklit edilebilecek ritm, adımlarını tekdüze atmayan bir insanın ayak seslerini sezdirir. Yahya Kemal, yitik bir uygarlığın sesini aramaktadır. Hafızasını yoklamakta, bu sese ait ritmi hatırlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Divan şiirinde en fazla kullanılan kalıbı kullanmamış olması tabiidir.

Bu tablodan ayrı değerlendirilmek üzere, *Rubaîler ve Hayyam Rubaîlerini Türkçe Söyleyiş* adlı kitapta, 41'i Yahya Kemal'e ait, 54'ü de Hayyam'dan tercüme olmak üzere toplam 95 rubaî yer alır. Yahya Kemal'in aruzla kaleme aldığı toplam 245 şiir içinde ikinci sırada (% 38,8) rubaî kalıplarını kullandığını kaydetmekle yetinelim. Ancak rubaîlerin dahil edilmediği bir değerlendirmede Yahya Kemal'in en çok sevdiği ritm, % 43'lük oranla *Mefûlü fâilâtü mefâilü fâilün* kalıbının duyurduğu sestir.

Mithat Cemal Kuntay, *Türkün Şehnamesinden* adlı şiir kitabında yer alan 52 şiirden 28'ini *Mefûlü mefâilü mefâilü feülün* kalıbıyla kaleme almıştır. İkinci sırada 15 şiirle *Feilâtün feilâtün feilâtün feilün* kalıbı; üçüncü sırada 4 şiirle *Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbı; dördüncü sırada 3 şiirle *Mefûlü fâilâtü mefâilü fâilün* kalıbı sıralanmaktadır. Kuntay'ın kitabında *Fâilâtün fâilâtün fâilün* ve *Feilâtün mefâilün feilün* kalıpları da 1'er şiirle temsil ediliyorlar. Görüldüğü gibi, Mithat Cemal Kuntay da düzenli ritmik kalıpları tercih etmekte, klasik dönemin en fazla kullanılan 5. kalıbını ilk sırada; 1. kalıbını 3. sırada; 2. kalıbını 3. sırada kullanmaktadır.**

Tablo 6. Mithat Cemal Kuntay'ın kullandığı aruz kalıpları

Ahmet Haşim (1887-1933) yazdığı toplam 95 şiirde, Fikret'in ve Âkif'in de çok kullandığı *Mefâilün feilâtün mefâilün feilün* kalıbını kullanmıştır. Haşim'in en fazla kullandığı ikinci kalıp, *Feilâtün mefâilün feilün*'dür. Üçüncü sırada *Mefûlü mefâilü mefâilü feülün*; dördüncü sırada *Mefûlü mefâilü feülün*; beşinci sırada ise *Mefûlü fâilâtü mefâilü fâilün* kalıpları gelmektedir. Haşim, *Feilâtün feilâtün feilün* ve *Mefûlü mefâilün feülün* kalıplarıyla 5'er; *Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün* kalıbıyla 2; *Müstef'ilün müstef'ilün* ve *Mefâilün mefâilün feülün* kalıplarıyla da 1'er şiir kaleme almıştır. Ayrıca Haşim'in 9 şiirinde farklı kalıplar birlikte kullanılmıştır.

Tablo 7. Ahmet Haşim'in kullandığı aruz kalıpları

Dikkat edilirse Fikret, Âkif ve Haşim en fazla kullandıkları kalıplar itibarıyla aynı noktada buluşmaktadırlar.

Hecenin Beş Şairi'nden biri olarak bilinen, ama yapılacak bir değerlendirmede belki de aruz şairi olduğu görülecek olan Faruk Nafiz (1898-1973) de aynı dikkatle incelenmelidir. Faruk Nafiz'in *Zindan Duvarları* sayılmazsa (ki bütünüyle aruzla kaleme alınmış dörtlüklerden oluşur) son kitabı *Han Duvarları* genel bir ortalama oluşturabilir: *Han Duvarları*'nda 33'ü kıt'a olmak üzere (ki bu 33 kıta *Zindan Duvarları*'nı oluşturur) aruzla yazılmış toplam 77 şiir vardır. Kitaptaki toplam şiir sayısı ise 125'tir. Aruzla yazılan şiirlerin, toplam şiirlere oranı % 61,6'dır. Kalan % 38,4 oranındaki 48 şiir, heceyle kaleme alınmıştır. Bu tabloya bakarak Faruk Nafiz'i Hecenin Beş Şairi arasında değil, aruzun son kuşağı olan Ahmet Haşim ve Yahya Kemal arasında görmek mümkündür.*** Faruk Nafiz'in en çok sevdiği aruz kalıplarına bakıldığında, 77 şiirden 48'i *Feilâtün feilâtün feilâtün feilün* kalıbıyla yazılmıştır. Öyleyse bu, Faruk Nafiz'in en çok sevdiği kalıptır. İkinci sırada 17 şiirle *Mef'ûlü mefâilü mefâilü feülün* kalıbı gelir. Üçüncü olarak 7 şiirle *Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün* kalıbı, dördüncü olarak da 2 şiirde kullanılan *Mefâilün feilâtün mefâilün feilün* kalıbı gelir. Şairin 4 *Mefâilün, Feilâtün feilâtün feilün* ve *Mef'ûlü mefâilün feülün* kalıplarıyla yazılmış birer şiiri bulunuyor. Faruk Nafiz'in düzenli ritmik kalıpları tercih ettiği, klasik dönemde ikinci sırada kullanılan kalıbı ilk sırada, dördüncü sırada kullanılan kalıbı ikinci sırada, beşinci sırada kullanılan kalıbı üçüncü sırada vs. kullandığı görülmektedir.

Tablo 8. Faruk Nafiz Çamlıbel'in *Han Duvarları*'nda kullandığı aruz kalıpları

İncelenen klasik dönem ve yenileşme dönemi şairleri arasındaki karşılaştırmayı tablo üzerinde görelim:

Tablo 9. Türk şiirinde en çok kullanılan aruz kalıpları

Tablo okunduğunda, ilk altı kalıbın N.Kemal, T.Fikret, M. Âkif ve Y.Kemal'de farklı oranlarda ve bütünüyle; F.Nafiz ve M.Cemal'de 1; A.Haşim'de 2 eksiğiyle kullanıldığı görülecektir. 7. kalıp M. Âkif, Y.Kemal ve M.Cemal dışında diğer şairler tarafından kullanılmış; 8. kalıp N.Kemal ve M.Cemal'in ilgisini çekmiş; 10 ve 11. kalıplar yalnızca N.Kemal'de karşılık bulmuş; 12. kalıp ise N.Kemal ve A.Haşim hariç, yenileşme dönemi şairlerinden ilgi görmemiştir. O hâlde aruz öğretiminde az kullanılan kalıplar üzerinde durmak, zaman kaybı olarak düşünülebilir. Şairlerin tamamının kullandığı 9 numaralı kalıp, mesnevi kalıbı olarak liste dışında bırakılırsa, Tablo 1'deki ilk altı kalıbın, incelenen şairler tarafından çoğunlukla kullanılmış olduğu ve birinci derecede kullanılan kalıpların bunlar arasında yer aldığı dikkate alınarak vezin alıştırmaları bu altı kalıp üzerinden ve bütünüyle ritmi duyurmaya yönelik seslendirmelerle yapılabilir. Gerektiğinde müzik öğretmeninin yardımıyla tef, davul, trampet gibi vurmali; flüt, kaval, ney gibi nefesli çalgılar kullanılarak söz konusu altı aruz kalıbının ritmini öğrenciye duyurmak mümkündür. Klasik Türk müziğindeki usul vurma biçimine benzer bir yöntemle öğrencilerin ritmi taklit etmeleri veya ritme uygun olarak salınmaları istenebilir. Uygulamanın eğlenceli olması, öğrenmeyi olumlu yönde etkileyecektir.

Yirminci Yüzyılda Aruz Öğretimine Yönelik Öneriler

Klasik dönemde aruz, musiki gibi kulağa yerleşen ritmlerden oluşur ve sözleri bu ritmlere uydurarak söyleme esasına dayanır. (Macit, 1996, 79; Şafak 1993a: 11-15; 1993b: 18-20). Aruz öğretiminde şiirleri yüksek sesle okumak ve beyitler ezberleyerek ritmi zihinde canlı tutmak esastır. Bu, klasik sanatların öğretiminde başvurulan *meşk* yöntemini düşündürür (Macit, 1996, 79). Geçmişte Anadolu köylerinde toplu ve sesli olarak okunan *Ahmediye*, *Muhammediye*, *Köroğlu*, *Âşık Kerem* ve benzeri eserler, insanların ruhuyla birlikte müzik kulağını da eğitmiş olmalıdır. Tezkirelerde “ümmî” oldukları hâlde aruzla şiir söyleyebilen divan şairlerinden söz edilir. Okur yazar olmayan insanların bile aruzla şiir söyleyebilmesi, şairlerin aruzu kulaktan işiterek öğrenmiş olmalarıyla açıklanabilir (Kurnaz: 367-369). Aruzla semaî, kalenderî gibi türlerde şiir söyleyen saz şairleri de, hecede olduğu gibi kulaklarına yerleşmiş ritm ve ahengi kullanırlar (Onay: 50).

Şiir ve müzik arasındaki bağ zayıfladıkça, müzik kulağı devreden çıkmış, aruzu kalemlle takti yaparak öğretme çabaları yaygınlık kazanmıştır. Günümüzde uygulama, nokta ve çizgilerle şiiri heceleme ve çıkan hece dizisini önceden ezberlenen kalıplarla örtüştürme biçiminde yürütülmektedir.

Yakın geçmişte işitmeye dayalı aruz öğretimi konusunda öneriler ileri sürülmüştür. Örneğin “*fâilâtün fâilâtün*” parçaları yerine “*geldiğim gün geldiğim gün*” gibi kelime gruplarının kullanılması hâlinde, aruz kalıplarının Türkçeleşeceğini savunanlar olmuştur. Örneğin Enis Behiç Koryürek, aruz kalıplarını “*dümtek*”le usûl vurarak anlatmayı denemiştir (**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, c.1, 168).

Bu tekliflerden yola çıkan İbrahim Alâettin Gövsa, aruzu “*sevmek*” fiilinin çekimleriyle öğretmeyi düşünmüş ve adını da “*sevmek sevilme ölçüsü*” koymuştur (Dilçin, 1997, 10). Gövsa, kalıpları oluşturan parçalara şu karşılıkları bulmuştur:

fâilâtün : *Sevmeseydim*

feilâtün : *Sevebildim*

mefâilün : *Sever misin*

mef’ûlü : *Sevmezse*

feûlün : *Severken*

Necip Fazıl, *Kafa Kâğıdı*’nda Bahriye Mektebi’nde okuduğu yıllardan söz ederken benzer bir duruma işaret eder. Şair, 1916 yılında girdiği Bahriye’de şairlik yönüyle öne çıkar. Henüz on iki on üç yaşlarındadır ve tek nüshalık *Nihal* adlı dergiyi çıkarmaktadır. Şiire aruzla başlamış ve Edebiyatıcedîde etkisinde “*Bir refrefe-i bâl-i hubût gibi perran*” [Bir güvercin kanadının çırpınışı gibi uçan] şeklinde mısralar söylemektedir. Zabitlerin bile “Şair!” diye çağırdıkları genç Necip Fazıl, teneffüslerde arkadaşlarını toplayıp aruz alıştırmaları yaptırır:

Ne dedin? (Feilün)

Ne var ne yok? (Mefâilün)

Yârim benim, bahriyyeli.. (Müstef'ilün, müstef'ilün) gibi...(Kısakürek 1995: 159)

Abdülbaki Gölpınarlı, Konya'da edebiyat öğretmenliği yaptığı yıllarda aruz veznini öğrencilere “tap dance” (ayak vuruşlarıyla yapılan dans) yoluyla öğretmiştir (Holbrook, 226). 1930'lu yılların Holywood yıldızları Gene Kelly, Fred Astaire ve Ginger Rogers'ın sinema perdesindeki dansları, Gölpınarlı'ya bu yöntemi ilham etmiş olmalıdır. O yılların modası olan “tap dans”ın ritmiyle vezin öğretmeyi ilgi çekici bir deneme olarak kaydetmek gerekir.

İskender Pala, üniversitelerimizde ve orta öğretim kurumlarımızda aruz eğitimini başarıyla uygulayabilmek için, öncelikle bahirlerin Arapça adları yerine Türkçe karşılıklarını kullanmayı, tef'ilelere de Türkçe adlar koymayı teklif eder. Buna göre örneğin, sevmek (—), sevgi (-.), sevgili (-.), sevişmek (.—), sevilen (-.), sevdiren (-.), sevindirmek (.—) gibi tef'ilelerden kalıplar oluşturulabilecektir. Yine Pala'nın önerisiyle tikitak tak (.— = feilâtün), gürül gürül (-.- = mefâilün) gibi tabiat taklidi seslerden de yararlanılabilecektir. Pala, aruz kalıplarıyla yazılıp dilimizde atalar sözü hükmüne geçmiş kimi mısraların kalıp ismi olarak kullanılabileceği görüşündedir. Örneğin *Fâilâtün fâilâtün fâilün* yerine “Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem”; *Mef'ûlü mefâilü mefâilü feülün* yerine “Ayinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz”; *Feilâtün feilâtün feilâtün feilün* yerine “Gülü târife ne hâcet ne çiçektir biliriz”; *Mef'ûlü fâilâtü, mefâilü fâilün* yerine, “Geçmiş zamân olur ki hayâli cihan değer” mısraları kalıp adı olarak kullanılabilecektir (Pala, 2002, 49).

Klasik Türk müziğindeki usûllerle aruz arasında ilgi çekici karşılaştırmalar yapan Cinuçen Tanrıkorur da tef'ileleri “gel-” eylemiyle adlandırmıştır: *Fa'* (gel), *fe'ûl* (gelen), *fa'lün* (geldin), *fâilün* (gelmedin), *feilün* (gelirim), *fe'ûlün* (gelirmiş), *mef'ûlü* (gelmezse), *mef'ûlün* (gelmezsem), *fâilâtü* (gelmeseydi), *feilâtü* (gelebilsen), *fâilâtün* (gelmeseydin), *feilâtün* (gelecektin), *mefâilün* (gelinmeden [gelir misin T.Ş.]), *mefâilü* (gelinmezdi [gelir miydi T.Ş.]), *mefâilün* (gelir gelmez), *müstef'ilün* (gelmez dedin [gelmez misin T.Ş.]), *müstef'ilâtün* (geldin ve gördün), *mütefâilün* (gelemezmişim) (Tanrıkorur, 2001, 383)

Aruz öğretiminde sayıları kullanan Bekir Sıtkı Erdoğan, söz konusu yöntemle aruz öğrettiği bir ortaokul öğrencisinin, “*Sana dil dökmeyi bilmem ne olur anla beni*” dizesini söyleyebildiğini kaydeder; bu dizinin aruz ritmini de “*Yedi milyon yedi yüz yirmi sekiz bin yedi yüz*” örneğinde olduğu gibi sayılarla ifade ettiğini anlatır (Erdoğan, 2005).

Son olarak aruz kalıplarını hece sayılarına göre sınıflandırarak kavratma yöntemini de ilginç bir yaklaşım olarak not etmek gerekir (Dursunoğlu, 4).

Aruz Eğitimine Farklı Bir Yaklaşım

İpekten ve İsen'in çalışmaları ışığında en çok kullanılan kalıplara bakmak, aruzla yazılan Türk şiir örneklerinin genel sesini duyuracaktır. O hâlde % 1'ler seviyesinde temsil edilen

kalıpları uzun uzadıya anlatmak yerine, çok kullanılan kalıplar üzerinde durulabilir ve eğlenceli alıştırmalar yapılabilir. Bu alıştırmalar, “oyun” hâline getirildiğinde, aruzun çok zor olduğu izleniminin de kendiliğinden silindiği görülecektir.

Edebiyat derslerinde, en çok kullanılan altı kalıp üzerinde durmak ve bu kalıpların duyurduğu ritmi öğrencilerin kulaktan duymasını sağlamak, aruz öğretimi için yeterli sayılmalıdır. Hezec, recez, remel, münsarih, muzari, müctes, seri', hafif, mütekarib, kâmil, mütedarik gibi bahirlere dağılmış onlarca kalıp üzerinde durmak, hatta bunların bir kısmını öğrenciye ezberleterek sınavlarda takti'lerle vezin buldurmak, edebiyat dersini sevimsiz kılan nedenler arasındadır. Öyleyse öğrenci, aruz kalıbı ezberlemeye zorlanmamalı; çok yaygın kullanılan aruz kalıpları, en güzel beyit ve dizelerle uygulamalı olarak verilmelidir. Şarkı formunda okunan bazı beyitler, bellekte kalıcı iz bırakması açısından özellikle tercih edilmelidir (Işıksalan, 2000, 63). “Yok başka yerin lûtfu ne yazdan ne de kıştan [Kalamış]” (Behçet Kemal Çağlar/Münir Nurettin Selçuk: Nihavent), “Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul” (Yahya Kemal/Münir Nurettin Selçuk: Hicaz), “Bu akşam gün batarken gel” (Ahmet Rasim/Kemani Tatyos Efendi: Uşşak), “Bir kızıl goncaya benzer dudağın” (Melek Hiç/Âmir Ateş: Muhayyer Kürdî), “Kırpıklarının gölgesi güllerle bezenmiş” (Necdet Rüştü Efe/Selâhattin Kaynak: Nihavent), “Benzemez kimse sana tavrına hayran olayım” (Rüştü Şardağ/Fehmi Tokay: Beyatî) örneklerinde olduğu gibi.

Türk şiir tarihi boyunca en fazla kullanılan altı kalıp üzerine sese dayalı alıştırmalar yapmak, şiire özgü ritmi kavratmak için yeterlidir. Asıl üzerinde durulması gereken, şiirin teması, anlamı ve imge dünyasıdır. Üzerinde çalışılacak altı kalıbı hatırlayalım:

Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

Mef'ûlü mefâilü mefâilü feülün

Mefâilün feilâtün mefâilün fe'ilün

Gerçekte kalıp adlarını listelemeye de gerek yoktur. Önce spor ve sanat çevrelerinden, şehir adlarından ya da sayılardan oluşan söz grupları kullanılarak aruza ait ritmlerin kulak yoluyla duyulması sağlanır. Aruz ritmlerinin günlük hayatta bile duyulabileceği gösterilir. “Ya huyundan ya suyundan”, “hacı yutmak” gibi deyimlerin, “süpermarket”, “Arif Nihat_Asya”, “Mehmet_Âkif” gibi adların kendine özgü bir ritmi olduğu, bunun da aruza özgü sesi duyurduğu sezdirilmeye çalışılır. Aruzun müzik kulağımızı yoklamak ve içimizin sesini duymak için bir şans olduğu (Şimşek, 2003, 25) belirtilir.

Müzik kulağını uyarmaya yönelik uygulama çalışmaları, eğitime eğlenceli bir boyut ekleyecektir. Ayrıca herhangi bir ritmi kavradığı ve benzer ritimde bir söz grubu ürettiği takdirde öğrencinin öz güven duygusu da gelişecektir. Söz konusu alıştırmalar mümkün mertebe rahat bir ortamda gerçekleştirilmelidir.

Seçilen örneklerin tema açısından gençlerin duygu hâline seslenen, dil ve üslûp bakımından anlaşılır, güncel objelerle zenginleştirilmiş metinler olmasına özen gösterilmelidir. Eğitimde yakından uzağa ilkesiyle bağlantılı olarak, şiir örneklerinin öncelikle yakın dönemden seçilmesi, ardından Divan edebiyatından alınan beyit ya da dörtlüklerle çeşitlendirilmesi isabetli olacaktır.

Çalışmanın son aşamasında, yer yer boşluklar bırakılmış başka dörtlükler verilebilir ve öğrencilerden boş bırakılan yerleri anlamlı biçimde doldurmaları istenebilir. Ev ödevi olarak alıştırma metinleri üretilebilir. Aynı zamanda yazılmış başka şiir örnekleri bulma ve şairlerin kısa biyografisinin de dahil edildiği mini seçkiler oluşturma konusunda araştırma amaçlı ödevler verilebilir. Öğrencilerin başarıma zevkini tatmaları bakımından ezberlemiş olmamak kaydıyla, daha önce okumuş oldukları dörtlükler de kullanılabilir. Metni, vezne uygun ve en anlamlı biçimde tamamlayan öğrenciler ödüllendirilebilir. Böylece vezin çalışmaları eğlenceli alıştırmalara dönüştürülebilir. Bunun bir oyun olduğu, heceler ve kelimelerle oynamanın, dile daha bilinçli yaklaşmamızı sağlayacağı da hatırlatılır.

Uygulama Örnekleri

1. (Hazırlık)

Vasfi Mahir, Sevgi Soysal, Mehmet_Âkif, Tanpınar

Sultanahmet, Gaziantep, Bamsı Beyrek, Bilge Han

Emre Hakan Tolga Tuncay Rüştü Sergen Yıldırım

Erzurum Van Bursa Bingöl Konya Bartın Niğde Muş

Kırşehir Yozgat Çorum Samsun Tekirdağ Nevşehir

Bursa Erzincan Hatay Burdur Çorum Batman Kilis

Beş sekiz beş, beş sekiz beş, beş sekiz beş, beş sekiz

Cümle âlem Şems'in etrafında raks etmektedir

Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

İkişer kez tekrarladıktan sonra aşağıdaki dörtlükleri okuyunuz.

Çok bilen gördüm ben, aslâ görmedim hâlden sezen,

Ben senin Mecnun'unum, çöllerde gölgemdir gezen

Öyle bir mestim ki hoş gör tutmuyor aklım düzen

Âşıkım, bilsen nasıl sevdim, nasıl sevdim, nasıl? (Bekir Sıtkı Erdoğan: Seveda Faslı)

Bir zaman ben söyledim, kim bildi? Bundan böyle de

Gönlümün hâlin yıkılmış hânümânım söylesin (Muallim Naci: Levh-i Mezar-ı Şair)

Sormak aybolmazsa sultânım suâlimdir benim

Hangi âşıktır senin gönlünde gönlün kimdedir (Şeyh Galib: Şarkı)

Alıştırma

Aşağıda verilen dörtlükte boş bırakılan yerleri vezne uygun şekilde tamamlayınız.

Ağladım arkandan, gönlüm

Hasretin ruhumda dinmeyen bir

İnliyor ölen bir gibi, âh ayrılık!

Hasretin hâlâ bir hiçkırık. (Mustafa Nafiz İrmak: Şarkı)

2. (Hazırlık)

Dede Korkut Deli Dumrul Deli Karçar Karagöz

Bolu Samsun Rize Batman Giresun Van Karaman

Karabük Kayseri Bitlis Bilecik Niğde Uşak

Karaman Konya Sinop Niğde Kilis Kayseri Muş

Yedi beş beş, yedi beş beş, yedi beş beş, yedi beş

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

Sana dün bir tepeden baktım azîz İstanbul!

Feilâtün feilâtün feilâtün fa'lün

Erzurum Kayseri Bitlis Bilecik Niğde Uşak

Altı beş beş, yedi beş beş, yedi beş beş, yedi beş

Fâilâtün feilâtün feilâtün feilün

Niğde Samsun Rize Batman Giresun Van Batman

Altı beş beş, yedi beş beş, yedi beş beş, beş beş

Fâilâtün feilâtün feilâtün fa'lün

İkişer kez tekrarladıktan sonra aşağıdaki dörtlükleri okuyunuz.

Hangi sözlerle ninem gönlünü açmışsa bana

Ben o sözlerle gönül vermedeyim sevgilime

Sözlerim ninni kadar duygulu olmak yaraşır

Bağlıdır çünkü dilim gönlüme gönlüm dilime (Faruk Nafiz Çamlıbel: Ana Dili)

Anarım ismini, ağlar, yanarım, sızlanırım

Dem olur, kendi gözümde seni ben kıskanırım

Görecekler, sevecekler, kapacaklar sanırım.

Dem olur, kendi gözümde seni ben kıskanırım. (İsmail Safa: Şarkı)

Görsek ol gonçe-lebi çâk-i girîbân ederiz

Gül yüzün yâdına bülbül gibi efgan ederiz (Avnî [Fatih]: Gazel)

Alıştırma

Aşağıda verilen dörtlükte boş bırakılan yerleri vezne uygun şekilde tamamlayınız.

Gözünün sordum kara dediler

Beni Mecnûn edenin Leylâ

Zülfüne kalan dillere şeyda

Beni edenin ismine dediler. (Vecdi Bingöl: Şarkı)

3. (Hazırlık)

Dedem Korkut Bayındır Han, Yusuf Sezgin, Hasan Tahsin

Trabzon Bursa Erzincan Kilis Yozgat Çorum Samsun

Celâl Sahir, Cemal Nadir, Kemal Tahir, Cevat Şakir

Tekirdağ Gaziantep Konya Batman Bursa Antalya

Necip Fazıl, Selim Naşit, Emin Nahid, Ziya Osman

Nasıl çıldırmadım hayretteyim hâlâ sevincimden

Sekiz beş beş, sekiz beş beş, sekiz beş beş, sekiz beş beş

Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

İkişer kez tekrarladıktan sonra aşağıdaki beyitleri okuyunuz.

Bütün dünyaya küskündüm, dün akşam pek bunalmıştım

Nihayet, bir zaman kırlarda gezmiş, köyde kalmıştım.

Şehirden kaçmak isterken sular zaten kararmıştı;

Pek ıssız bir karanlık sonradan vâdîyi sarmıştı. (Mehmet Âkif Ersoy: Bülbul)

Dedem koynunda yattıkça benimsin ey güzel toprak,

Neler yapmış bu millet, en yakın tarihe bir sor, bak. (Süleyman Nazif: Türk İlahîsi)

Perîşan hâlin oldum sormadın hâl-i perîşânım

Gamından derde düştüm kılmadın tedbîr-i dermânım

Ne dersin rûzigârım böyle mi geçsin güzel hanım

Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultânım (Fuzûlî: Murabba)

Alıştırma

Aşağıda verilen dörtlükte boş bırakılan yerleri vezne uygun şekilde tamamlayınız.

Karanlıklar,....., işte mahşer olmuştur,

Durur, tekbir dağlar, döner kartallar;

Gönüller hep ve gözler dolmuştur,

Siyah bir açmış bir zamanlar dallar... (Orhan Şaik Gökyay: Manzara)

4. (Hazırlık)

Kervansaray Çanakkale Beytüşşebap Siirt

Sultan Selim Kırıkkale Ceylânpınar Sivas

Oktay Rifat Hasankale Namık Kemal Çorum

Samsun Denizli Ankara Antalya Erzurum

Geçmiş zamân olur ki hayâlî cihan değer

Beş beş sekiz sekiz yedi beş beş sekiz sekiz

Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

İkişer kez tekrarladıktan sonra aşağıdaki beyti ve dörtlüğü okuyunuz.

Gönlüm, dilim, kanım ve mizâcım la sizden'im,

Dünya ve âhirette vatandaşlarım benim. (Yahya Kemal Beyatlı: Üsküdar'ın Dost Işıkları)

Bâzen sesinde öyle derin bir inilti var,

Bir hadşe var ki rûhumu karşında titretir;

Hind'in zehirli goncelerinden numûnedir

Bâzen yanaklarındaki muhrik parıltılar. (Tevfik Fikret: Perî-i Şi'rime)

Güller çemende kendilerin nâzenin tutar

Nâz ile gülse ağzına gonca yenin tutar (Necatî: Gazel)

Alıştırma

Yollarda kervanımın sesi!

..... şakaklarımda zamanın sesi!

Dur, dinle , dillere bu türküyü:

Sazlarla Perihan bu! (Arif Nihat Asya: Estergon Kalesi)

5. (Hazırlık)

Antalya Gümüşhane Fenerbahçe Beşiktaş

Haydarpaşa, Burhaniye, Osmaniye, Bartın

Afşin, Deli Dumrul, Karagümrük, Yedigöller

Deprem Dede, rüzgâr gülü, Süphan dağı, Kıbrıs

Samsun Karabük Kayseri Batman Bolu Bartın

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik

Beş beş yedi, beş beş yedi, beş beş yedi, beş beş

Mef'ûlü mefâilü mefâilü feülün

İkişer kez tekrarladıktan sonra aşağıdaki şiir parçalarını okuyunuz.

Yok başka yerin lûtfu ne yazdan ne de kıştan

Bir tatlı huzur almaya geldik Kalamış'tan

Yok başka teselli ne gülüşten ne bakıştan

Bir tatlı huzur almaya geldik Kalamış'tan (Behçet Kemal Çağlar: Kalamış)

Zulmün topu var, güllesi var, kal'ası varsa,

Hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır;

Göz yumma güneşten, ne kadar nûru kararsa

Sönmez ebedî, her gecenin gündüzü vardır. (Tevfik Fikret: Millet Şarkısı)

Seyreyle dilâ derdini cânâna duyurma

Cân içre nihân eyle velî cânâna duyurma (Bâkî: Gazel)

Alıştırma

Ben bir pınarım akan, ... oluşumsun,

Sen her ömrümün, aşkım,

Gel döndürelim sözcükleri bir ...,

Varsın sevdâ demesinler, şair! (Bekir Sıtkı Erdoğan: İkimizin Efsanesi)

6. (Hazırlık)

Cemil Meriç Deli Dumrul Salur Kazan Tepegöz

Denizli Çankırı Samsun Malatya Kayseri Van

Çorum Sakarya Gümüşhane Erzurum Karaman

Sekiz sekiz yedi beş beş sekiz sekiz yedi beş

Mefâilün feilâtün mefâilün feilün

Amasya Muş Giresun Muğla Kırşehir Bayburt

Diyarbakır Rize Burdur Sivas Kilis Batman

Sekiz sekiz yedi beş beş sekiz sekiz beş beş

Mefâilün feilâtün mefâilün fa'lün

İkişer kez tekrarladıktan sonra şiir parçasını okuyunuz.

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden,

Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak,

Ve bir zamân bakacaksın semâya ağlayarak... (Ahmet Haşim: Merdiven)

Dönölmez akşamın ufkundayız. Vakit çok geç;

Bu son fasıldır ey emrün, nasıl geçersen geç! (Yahya Kemal: Rindlerin Akşamı)

Gamınla ülfetimiz var sürûru neyleyelim

Safâ-yı hâtırımız yok huzûru neyleyelim (Nâilî: Gazel)

Alıştırma

-Hayır ile yoktur benim verişim;

İnan ki, her .. demişsem görüp .. söylemişim.

Şudur cihanda en beğendiğim:

Sözüm odun gibi.....; hakikat tek! (Mehmet Âkif Ersoy: İki Arkadaş Fatih Yolunda)

Çözümler

1.

*Ağladım **günlerce** arkandan **senin**, gönlüm **kırık***

*Hasretin ruhumda **hâlâ** dinmeyen bir **hıçkırık***

*İnliyor **kalbim** ölen bir **kuş** gibi, âh ayrılık!*

Hasretin **ruhumda** hâlâ **dinmeyen** bir hıçkırık. (Mustafa Nafiz Irmak: Şarkı)

2.

Gözünün **rengini** sordum kara **sevda** dediler

Beni Mecnûn edenin **ismine** Leylâ **dediler**

Zülfüne **bağlı** kalan dillere şeyda **dediler**

Beni **Mecnun** edenin ismine **Leylâ** dediler. (Vecdi Bingöl: Şarkı)

3.

Karanlıklar, **bulutlar**, işte mahşer **mahşer** olmuştur,

Durur, tekbir **alır** dağlar, döner **göklerde** kartallar;

Gönüller hep **boşalmıştır** ve gözler **kanla** dolmuştur,

Siyah bir **zakkum** açmış bir zamanlar **yemyeşil** dallar. (Orhan Şaik Gökyay: Manzara)

4.

Yollarda **kaldı** kervanımın **çingirak** sesi!

Vursun şakaklarımda zamanın **ayak** sesi!

Dur, dinle **yolcu**, dillere **destan** bu türküyü:

Sazlarla **söylemekte** Perihan bu **türküyü!** (Arif Nihat Asya: Estergon Kalesi)

5.

Ben bir pınarım **dağdan** akan, **sen** oluğumsun,

Sen her **şeyisin** ömrümün, aşkım, **soluğumsun..**

Gel döndürelim **cevhere** sözcükleri bir **bir**,

Varsın **sana** sevdâ demesinler, **bana** şair! (Bekir Sıtkı Erdoğan: *İkimizin Efsanesi*)

6.

-Hayır, **hayâl** ile yoktur benim **alış** verişim;

İnan ki, her **ne** demişsem görüp **de** söylemişim.

Şudur cihanda **benim** en beğendiğim **meslek**:

Sözüm odun gibi **olsun**; hakikat **olsun** tek! (Mehmet Âkif Ersoy: *İki Arkadaş Fatih Yolunda*)

Kaynakça

- AHMET HAŞİM (1996). **Bütün Şiirleri**, (Haz.: İ.Enginün-Z.Kerman), 3.Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ANDREWS, Walter G. (2000). **Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BEYATLI, Yahya Kemal (1988). **Rubaîler ve Hayyam Rubaîlerini Türkçe Söyleyiş**, 3.Baskı, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- _____,____ (1993). **Eski Şiirin Rüzgârıyla**, 5.Baskı, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- _____,____ (1994). **Kendi Gök Kubbemiz**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- BİLGEGİL, M.Kaya (1944). "*Şiir ve Mabadı*", **Cehennem Meyvası**, İstanbul.
- BİLGİN, Azmi (2000), **Ümmî Sinan Divanı-İnceleme-Metin**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ÇAMLIBEL, Faruk Nafiz (2001). **Han Duvarları**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

- DİLÇİN, Cem (1997). **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, 4.Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DURSUNOĞLU, Halit (2001), **Aruz Öğretimi**, Bakanlar Matbaacılık, Erzurum
- ERDOĞAN, Bekir Sıtkı (2005). 28 Mayıs (**I. Zeugma Şiir Günleri**, Gaziantep).
- ERSOY, Mehmet Âkif (2001). **Safahat** (Haz.: Cemal Kurnaz vd.), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- GÖÇGÜN, Önder (1999), **Namık Kemâl'in Şairliği ve Bütün Şiirleri**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- HOLBROOK, Victoria R. (1998). **Aşkın Okunmaz Kıyıları**, (Çev.: Erol Köroğlu-Engin Kılıç), İletişim Yayınları, İstanbul.
- İŞIKSALAN, Nilay (2000). "*Divan Şiiri Öğretimi Üzerine*", **Millî Eğitim**, S.148 (Ekim-Kasım-Aralık).
- İPEKTEN, Halûk (1999). **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, 3.Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- İSEN, Mustafa (1997). "*Aruzun Anadolu'daki Gelişimi Çizgisi*", **Ötelere Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (1995). **Kafa Kâğıdı**, 5.Baskı, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.
- ____,____ (2001). **Çile**, 44.Baskı, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.
- KORTANTAMER, Tunca (1993). "*Namık Kemal'in Şiirlerinde Eski Edebiyat Zemini ve Yeni Muhteva*", **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KURNAZ, Cemâl (1991-1992), *Ümmî Divan Şairleri*, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, S.8, 1993, ss.367-391.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994), **Bâkî Dîvânı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KÜLEBİ, Cahit (2001). **Bütün Şiirleri**, 15.Basım, Adam Yayınları, İstanbul.
- MACİT, Muhsin (1996), **Divan Şiirinde Âhenk Unsurları**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ONAY, Ahmet Talât (1996), **Türk Şiirlerinin Vezni** (Haz.: C.Kurnaz), Akçağ Yayınları, Ankara.
- PALA, İskender Pala (2002). "*Aruz Atalım mı, Öğretelim mi?*", **Türk Edebiyatı**, S.340, Şubat 2002, ss.47-49.

PARLATIR, İsmail-Nurullah Çetin (2004). **Tevfik Fikret Bütün Şiirleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

SANAY, Ayşe Belkıs (2002). **Mithat Cemal Kuntay Hayatı, Sanatı ve Eserleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ŞAFAK, Yakup (1993a). “*Aruzu Niçin ve Nasıl Öğrenmeliyiz?*”, **Yedi İklim**, S.40, Temmuz 1993, ss. 11-15.

_____, (1993b). “*Kaybolmaya Yüz Tutmuş Bir Gelenek: Vezinle Şiir Okumak*”, **Yedi İklim**, S.43, Ekim 1993, ss. 18-20.

_____, (1994). “*Aruz Ölçüsü’ ve Bazı Değerlendirmeler*”, **Yedi İklim**, S.49, Nisan 1994, ss. 12-18.

ŞİMŞEK, Tacettin (2003). “*Şiirde Ses ve Ritm Üzerine*”, **Türk Edebiyatı**, S.362, Aralık 2003, ss. 24-27.

TANRIKORUR, Cinuçen (2001). **Müzik Kültür Dil**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

TEVFİK FİKRET (1985). **Rübâb-ı Şikeste**, (Haz.: Fahri Uzun), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (1977). c.1, Dergâh Yayınları, İstanbul.

<http://www.meb.gov.tr>, “*Türk Dili ve Edebiyatı Programı*”

PRACTICESUGGESTIONSFOR

ARUZANDITSEDUCATION

TacettinŞİMŞEK*

Abstract

Aruz is a verse measure, which is used for thousand years in the Turkish poem. The fact that one gives much place in the literary books to the poems written with the Aruz Reim forces us to this topic. But Aruz is taught by heart in our High Schools. Instead of memorization of the Aruz, one should teach stump-intimate the rhythm of Aruz of the hearing understanding. With that vocally exercises with to most forms used in the Turkish poem one can the rhythm of Aruz more beser to the students notice let. In this writing in Turkish lyric poetry much was seized briefly used forms, afterwards the hearing examples of the Aruz instruction was worked on.

Key Words: Aruz, education, poetry, music, rhythm, exercise

- * Yard.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, Erzurum
- ** Mithat Cemal Kuntay'la ilgili bir araştırmada, şairin toplam 52 şiirinde üç ayrı vezin kullandığı belirtilmekte; bu vezinler 1. *Mefûlû* [*Mef'ûlû* T.Ş.], *mefâîlû*, *mefâîlû*, *feûlûn* 2. *Feilâtûn*, *feilâtûn*, *feilâtûn*, *feilûn* 3. *Mefûlû* [*Mef'ûlû* T.Ş.], *fâilâtû*, *mefâîlû*, *fâilûn* şeklinde sıralanmakta; vezinlerin kullanılış sıklığı da birinci kalıp için 27, ikinci kalıp için 19, üçüncü kalıp için de 3 şiir olarak tespit edilmektedir. (Sanay, 2002, 54) Ancak bu tespit, toplamda 3 şiiri eksik bırakması yanında, Mithat Cemal'in şiirlerindeki vezin dağılımını da tam olarak yansıtmamaktadır. Tarafımızdan yapılan değerlendirmede ise durum Tablo 6'daki gibidir
- *** M.Kaya Bilgegil, *Şiir ve Mâbadı* adlı yazısında Faruk Nafiz'le ilgili şu tespite yer verir: "*Faruk N. Çamlıbel, aruzu Türkçenin bütün aksanlarıyla tetabuk edecek şekle yükseltmiştir.(...) Onu edebiyat tarihçileri çok yanlış bir görüşle Hecenin beş şairi adını verdikleri gruba ithal ediyorlar. Evvelâ 'Hecenin beş şairi' tabiri hatalıdır. Saniyen Faruk Nafiz, bu grup mensuplarından ayrı bir simadır.*" (Bilgegil, 1944, 41)